

Kamil Błaszczuk*

Toruń

OBCHODY TYSIĄCLECIA PAŃSTWA POLSKIEGO WE WŁOCŁAWKU W 1966 R.

Stałym elementem polityki władz komunistycznych Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej było dążenie do laicyzacji społeczeństwa. W efekcie sterowanego odgórnie procesu laicyzacji miał powstać – zgodnie z założeniami ideologii marksistowsko-leninowskiej – „nowy człowiek” o materialistycznym światopoglądzie¹. Środki mające na celu eliminowanie przejawów religijności z życia społecznego oraz wpływu religii na postawy moralne Polaków obejmowały zarówno działania administracyjne (na przykład usuwanie lekcji religii ze szkół, ograniczenia w wydawaniu pozwoleń na budowę nowych kościołów, zeświecczenie prawa małżeńskiego), jak i propagandowe. W okresie sprawowania funkcji I sekretarza Komitetu Centralnego PZPR przez Władysława Gomułkę władze partyjno-państwowe włożyły ogromny wysiłek w świętowanie z okazji Tysiąclecia Państwa Polskiego. Oficjalne państwowe obchody zostały zorganizowane w celu odciążenia społeczeństwa od udziału w uroczystościach przygotowanych przez Kościół katolicki w Polsce dla upamiętnienia tysięcznej rocznicy chrztu Polski².

Celem artykułu jest analiza działalności propagandowej władz partyjnych i miejskich Włocławka w ramach obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego w 1966 roku. Włocławek miał w latach sześćdziesiątych status stolicy powiatu w województwie bydgoskim, a zarazem silnego i ciągle rozwijającego się ośrodka przemysłu celulozowo-papierniczego, metalowego, chemicznego i spożywczego.

* Kamil Błaszczuk – absolwent studiów magisterskich na kierunkach politologia (2009 r.) i historia (2010 r.) Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Autor pracy magisterskiej pt. *Propaganda komunistyczna we Włocławku w latach 1957–1975* napisanej w Instytucie Historii i Archiwistyki UMK pod kierunkiem dr. hab. Mirosława Golona i wyróżnionej nagrodą publikacji w VIII edycji konkursu na najlepsze prace naukowe i badawcze dotyczące regionu Kujaw i ziemi dobrzyńskiej zorganizowanego przez Włocławskie Towarzystwo Naukowe.

¹ Ł. Marek, M. Bortlik-Dźwierzynska, *Za Marksem bez Boga. Laicyzacja życia społecznego w Polsce w latach 1945–1989*, Katowice 2014, s. 10–11.

² Obchody Tysiąclecia Państwa Polskiego zostały oficjalnie proklamowane w 1958 r. przez Sejm PRL w odpowiedzi na przygotowany przez prymasa i zaakceptowany przez Episkopat Polski program Wielkiej Nowenny. Za: J. Żaryn, *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944–1989)*, Warszawa 2003, s. 225–226.

Komunistyczne władze starały się podkreślać robotniczy charakter miasta i często akcentowały w przekazie propagandowym historię wrocławskiego ruchu robotniczego³. Przedstawiciele władz byli jednocześnie świadomi wpływu Kościoła katolickiego na kształt życia społecznego w mieście. Wrocław już od XII wieku był stolicą biskupią, w XVI w. powstało tam wrocławskie seminarium duchowne – jedno z najstarszych w Polsce, to również tam w okresie międzywojennym do kapłaństwa przygotowywał się, uzyskał święcenia i rozpoczął pracę duszpasterską późniejszy prymas Polski kard. Stefan Wyszyński⁴.

We Wrocławku główne kierunki działań w ramach obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego zostały przedstawione w uchwale Miejskiego Komitetu Frontu Jedności Narodu i Miejskiej Rady Narodowej. Miały one objąć:

- działalność kulturalno-oświatową (prowadzenie prac naukowo-badawczych, publikacje, odczyty, wystawy, pokazy, kiermasze, konkursy, imprezy turystyczne i rozrywkowo-widowiskowe),
- czyny społeczne,
- budowę pomników 1000-lecia,
- akcje zadrzewiania i ochrony zieleni,

³ W propagandzie PRL wpływ organizacji komunistycznych na życie społeczne we Wrocławku w okresie międzywojennym został znacznie wyolbrzymiony. Więcej: R. Kozłowski, „Czerwony” Wrocław. *Mity a rzeczywistość*, Wrocław 2000, s. 291–292.

⁴ Stefan Wyszyński w 1917 r. rozpoczął we Wrocławku naukę w Liceum im. Piusa X, w 1920 r. wstąpił do Wyższego Seminarium Duchownego, a 3 sierpnia 1924 r. we wrocławskiej katedrze przyjął święcenia kapłańskie. Po rocznej pracy w charakterze wikariusza przy katedrze rozpoczął studia na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, a po ich ukończeniu udał się na roczny wyjazd naukowy za granicę. Po powrocie do Polski został wykładowcą we wrocławskim seminarium duchownym, od 1932 r. pełnił funkcję redaktora naczelnego wydawanego we Wrocławku czasopisma „Ateneum Kapłańskie”. Angażował się także w pracę wśród robotników w chrześcijańskich związkach zawodowych, prowadził dla pracowników wrocławskich fabryk wykłady na temat katolickiej nauki społecznej. Po wybuchu II wojny światowej na polecenie biskupa Michała Kozala wyjechał z Wrocławka w celu uniknięcia aresztowania przez Niemców, przebywał w rodzinnych stronach, a następnie na Lubelszczyźnie oraz w Laskach pod Warszawą. Po zakończeniu wojny wrócił do Wrocławka, gdzie został rektorem seminarium duchownego i sprawował tę funkcję aż do objęcia godności biskupa lubelskiego. Za: J. Bagrowicz, *Wyszyński Stefan (1901–1981), ksiądz kardynał, prymas Polski*, w: *Wrocławski słownik biograficzny* [dalej: WSB], t. 1, red. S. Kunikowski, Wrocław 2004, s. 182–184. Prymas podczas obchodów święta Najświętszej Maryi Panny Częstochowskiej w 1961 r. wspominał lata spędzone we Wrocławku w przemówieniu do pielgrzymów z diecezji wrocławskiej: „Jestem kapłanem, który wyrósł pod skrzydłami Świętej Matki Kościoła Wrocławskiego, który swego ducha wypiełgnował w Katedrze Wrocławskiej, który wziął wychowanie kapłańskie od doświadczonych profesorów i wychowawców tego sławetnego Seminarium [...]. Niezwykle miło wspominam Wrocław i swą pracę w terenie diecezji”. Za: *Słowo Prymasa Polski do pielgrzymów diecezji wrocławskiej przybyłych na Jasną Górę 26 VIII 1961 r.*, „Kronika Diecezji Wrocławskiej” [dalej: KDW] 1961, nr 12, s. 357, 359.

- akcje mające na celu podnoszenie stanu higieny i estetyki miasta⁵.

Uroczystości obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego były połączone z obchodami setnej rocznicy urodzin Juliana Marchlewskiego⁶ oraz dziesięciu wieków Włocławka⁷. Przy Miejskim Komitecie Frontu Jedności Narodu działał od sierpnia 1965 r. Komitet Obchodów 100. Rocznicy Urodzin Juliana Marchlewskiego i X Wieków Włocławka pod kierownictwem sekretarza Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Bydgoszczy i posła na Sejm PRL Józefa Majchrzaka⁸.

Obchody wymienionych rocznic miały przybrać szczególnie uroczysty charakter. Już na początku roku pracownicy włocławskich zakładów pracy oraz uczniowie szkół włączyli się w realizację czynów społecznych, polegających głównie na przeprowadzaniu prac porządkowych na terenie miasta⁹. Organizacje partyjne w zakładach pracy starały się zapewnić bogatą oprawę uroczystości. W Narodowym Banku Polskim we Włocławku 8 kwietnia 1966 r. głównym tematem posiedzenia egzekutywy Podstawowej Organizacji Partyjnej (POP) PZPR

⁵ Archiwum Państwowe w Bydgoszczy [dalej: APB], Komitet Miejski PZPR we Włocławku, sygn. II/18, Ocena dotychczasowej realizacji obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego (w latach 1958–1966) we Włocławku. Załącznik do Protokołu Plenum KM [PZPR] z dnia 22 X 1966 r., k. 2–3.

⁶ Julian Baltazar Marchlewski (1866–1925) – urodził się 17 V 1866 r. w domu przy ul. Cyganka (dziś już nieistniejącym) we Włocławku, gdzie spędził pierwsze lata życia. W 1873 r. został wysłany do niemieckiej szkoły do Torunia, z której – wobec braku postępów w nauce – został zabrany przez matkę. Następnie kontynuował edukację w szkołach we Włocławku aż do 1882 r., kiedy to wraz z rodziną przeniósł się do Warszawy. Po ukończeniu gimnazjum realnego podjął pracę w fabryce jako farbiarz przędzy. Działał w Polskiej Socjalno-Rewolucyjnej Partii Proletariat, Polskiej Partii Socjalistycznej, Socjaldemokracji Królestwa Polskiego, Socjaldemokracji Królestwa Polskiego i Litwy. W 1920 r. został przez władze Rosji radzieckiej desygnowany na przewodniczącego Tymczasowego Komitetu Rewolucyjnego Polski (działającego w Białymstoku), który miał doprowadzić do utworzenia na terenach zajętych przez Armię Czerwoną rządu podległego bolszewikom. Wskutek wyparcia wojsk Rosji radzieckiej przez armię polską działania TKRP zakończyły się niepowodzeniem. Sam Marchlewski zmarł we Włoszech w 1925 roku. Za: W. Kubiak, *Marchlewski Julian Baltazar pseud. Karski, Kujawiak (1866–1925), włocławianin, działacz polskiego i międzynarodowego ruchu socjalistycznego, potem komunistycznego, ekonomista, publicysta*, w: WSB, t. 6, pod red. S. Kunikowskiego, Włocławek 2011, s. 91–96.

⁷ W IX w. w widłach Wisły i Zgłowiączki (obecnie część starego miasta we Włocławku) powstała otwarta osada, a w X w. na jej miejscu został stworzony gród obronny. Lokacja miasta następowała dwukrotnie: w połowie XIII w. (lata 1250–1255) na prawie niemieckim magdeburskim oraz w 1339 r. na prawie chełmińskim. Za: B. Ziółkowski, *Włocławek. Kalendarium dziejów miasta*, Włocławek 2003, s. 9, 14–15.

⁸ APB, KM PZPR we Włocławku, sygn. II/18, Ocena dotychczasowej realizacji obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego (w latach 1958–1966) we Włocławku. Załącznik do Protokołu Plenum KM [PZPR] z dnia 22 X 1966 r., k. 10.

⁹ dw, *Rosną zobowiązania dla uczczenia 100. rocznicy urodzin Juliana Marchlewskiego*, „Gazeta Kujawska” z 29–30 I 1966 r., s. 8; K, *Młodzież włocławska podejmuje zobowiązania*, „Gazeta Kujawska” z 10 II 1966 r., s. 6.

i Rady Zakładowej było odpowiednie przygotowanie obchodów. I sekretarz POP w trakcie swego wystąpienia podkreślił, że imprezy, wiece, pochody w 1966 r. (w tym szczególnie uroczystości z okazji 1 maja) będą miały szczególny charakter. Powołany został kilkusobowy komitet obchodów, w skład którego poza I sekretarzem POP wchodził: dyrektor, zastępca dyrektora, przewodniczący Rady Zakładowej oraz kilku innych pracowników należących do PZPR¹⁰. Komitety były powoływane w innych zakładach pracy¹¹. W związku z obchodami załogi uczestniczyły w realizacji czynów społecznych. W Wojewódzkiej Spółdzielni Pracy „Przeładunek” zobowiązania pracowników obejmowały: pomoc przy budowie amfiteatru miejskiego, uporządkowanie zieleńców przed budynkiem biurowym spółdzielni, prace związane z adaptacją budynku na potrzeby magazynu spółdzielni¹². Członkowie organizacji partyjnej przy Powiatowym Sztabie Wojskowym we Włocławku postanowili wygłosić dla organizacji społecznych prelekcje na temat historii Ludowego Wojska Polskiego¹³. W Szkole Podstawowej nr 12 organizacja partyjna sformułowała następujący zakres działań, które miały być zrealizowane w związku z obchodami Tysiąclecia Państwa Polskiego:

1. W każdej klasie sporządzić odpowiedni symbol – symbol, który jest wynikiem pozyskania przez uczniów pewnych rzeczowych wiadomości dotyczących J. Marchlewskiego i X wieków Włocławka.
2. Sporządzenie albumów przez ZHP, a także w ramach pracy zespołów klasowych – albumów związanych z zagadnieniem wymienionym w p. 1.
3. *Zorganizować wieczornicę „Pieśni rewolucyjne” – możliwie z obrazkiem scenicznym i „Zgaduj-zgadulę” na omawiany temat.*
4. *Organizowanie wycieczek pod kątem omawianych rocznic (muzeum, dom, w którym urodził się J. Marchlewski itp.).*
5. *Zorganizować w ramach klas konkurs „Nasza ulica – dzielnica w okresie XX-lecia”.*
6. *Rozpropagowanie przez samorząd szkolny i podjęcie w ramach zespołów klasowych i innych zobowiązania dla uczczenia rocznic – prowadzenie przez samorząd tablicy z wynikami i wartością zobowiązań¹⁴.*

¹⁰ APB, KM PZPR we Włocławku, sygn. X/47, Protokół posiedzenia Egzekutywy Podstawowej Organizacji Partyjnej [PZPR] i Rady Zakładowej przy Narodowym Banku Polskim Oddział we Włocławku dnia 8 IV 1966 r.

¹¹ APB, KM PZPR we Włocławku, sygn. X/48, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP [PZPR] przy Kujawskiej Fabryce Manometrów z 14 IV 1966 r., k. 1.

¹² APB, KM PZPR we Włocławku, sygn. X/48, Protokół z zebrania POP [PZPR] przy Wojewódzkiej Spółdzielni Pracy „Przeładunek” we Włocławku 26 I 1966 r., k. 1-2.

¹³ *Dla uczczenia 100-lecia Włocławka*, „Gazeta Kujawska” z 9 III 1966 r., s. 4.

¹⁴ APB, KM PZPR we Włocławku, sygn. X/47, Protokół z przedwyborczego zebrania POP [PZPR] przy Szkole Podstawowej nr 12 we Włocławku z 18 III 1966 r.

W połowie marca 1966 r. Włocławek odwiedzili członkowie Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Bydgoszczy, którzy dokonali oceny przygotowań do planowanych na cały rok uroczystości¹⁵. W ramach akcji mających na celu podnoszenie estetyki miasta Prezydium Miejskiej Rady Narodowej we Włocławku podjęło uchwałę w sprawie zgłoszenia Włocławka do konkursu czystości i estetyki miast i wsi województwa bydgoskiego¹⁶. Kilka dni przed Świętem Pracy Miejska Rada Narodowa [dalej: MRN] we Włocławku ustanowiła odznakę „Za zasługi dla rozwoju Włocławka”. Odznaka mogła być wręczana osobom fizycznym, społecznym zakładom pracy oraz organizacjom społecznym z obszaru miasta za zasługi na rzecz gospodarczego, społecznego i kulturalnego rozwoju Włocławka¹⁷.

Główne obchody rozpoczęły się 29 kwietnia na stadionie Klubu Sportowego „Kujawiak” przy al. Chopina, gdzie w obecności władz wojewódzkich powitano Sztafetę Tysiąclecia, której trasa prowadziła od Chełma Lubelskiego do Kołobrzegu¹⁸. Następnego dnia w nowo otwartej hali sportowej (położonej podobnie jak stadion przy al. Chopina) odbyła się akademie z okazji Święta Pracy. 1 maja został oddany do użytku wykonany w ramach czynu społecznego amfiteatr w parku miejskim¹⁹. Zaangażowanie załóg w obchody święta 1 maja było analizowane podczas zebrań POP w zakładach pracy. W Kujawskich Zakładach Maszyn Rolniczych dobrze oceniono przygotowanie dekoracji oraz udział pracowników w pochodzie, jakkolwiek władze partyjne nie były zadowolone z frekwencji (w pochodzie wzięło udział 60 pracowników)²⁰.

Ważnym elementem uroczystości w 1966 r. było uczczenie setnej rocznicy urodzin Juliana Marchlewskiego²¹. W zakładach pracy podczas zebrań organizacji

¹⁵ dw, *Ocena przygotowań do obchodów 1000-lecia Włocławka*, „Gazeta Kujawska” z 15 III 1966 r., s. 6.

¹⁶ Archiwum Państwowe w Toruniu Oddział we Włocławku [dalej: APT OW], Prezydium Miejskiej Rady Narodowej we Włocławku, sygn. 296/347, Uchwała nr 33/32/66 Prezydium Miejskiej Rady Narodowej m. Włocławka z dnia 31 III 1966 r. w sprawie konkursu czystości.

¹⁷ APT OW, Prezydium Miejskiej Rady Narodowej we Włocławku, sygn. 296/91, Uchwała Nr VII/6/66 Miejskiej Rady Narodowej we Włocławku z dnia 25 IV 1966 r., Regulamin określający tryb i warunki nadawania odznaki „Za zasługi dla rozwoju Włocławka”.

¹⁸ J.Z., *Serdeczne powitanie Sztafety Tysiąclecia na Ziemi Bydgoskiej. Inauguracja obchodów X wieków Włocławka i setnej rocznicy urodzin Juliana Marchlewskiego*, „Gazeta Kujawska” z 30 IV 1966 r., s. 1-2.

¹⁹ APT OW, Miejski Komitet Frontu Jedności Narodu we Włocławku, sygn. 521/11; Biuletyn Miejskiego Komitetu Frontu Jedności Narodu we Włocławku, Nr 1/66, k. 24.

²⁰ APB, KM PZPR we Włocławku, sygn. X/51, Protokół z egzekutywy POP PZPR przy KZMR, k. 1-2.

²¹ We Włocławku dla upamiętnienia Juliana Marchlewskiego w 1950 r. została odsłonięta tablica w miejscu, w którym znajdował się dom rodziny Marchlewskich, a w 1964 r. odsłonięto pomnik przedstawiający postać Marchlewskiego na Starym Rynku. Za: A. Kowalewska, O. Krut-Horonzak, *Ulice i pomniki starego Włocławka*, Włocławek 2004, s. 22-23, 43.

partyjnych wygłaszane były referaty poświęcone jego życiu i działalności²². Do obchodów rocznicy urodzin Juliana Marchlewskiego włączały się organizacje młodzieżowe. Działacze Związku Młodzieży Socjalistycznej przy Technikum Przemysłowo-Pedagogicznym zorganizowali z tej okazji sesję popularno-naukową²³. Podobne sesje na temat tej postaci oraz jego działalności politycznej i publicystycznej organizowane były w innych szkołach²⁴. Najbardziej doniosła uroczystość związana z setną rocznicą urodzin Juliana Marchlewskiego miała miejsce 14 maja 1966 roku. W tym dniu do Włocławka przybył Ryszard Strzelecki – członek Biura Politycznego i sekretarz Komitetu Centralnego PZPR. Najpierw został powitany na granicy miasta przez przedstawicieli władz partyjnych i miejskich. W drodze na główne obchody złożył wieniec pod pomnikiem Marchlewskiego na Starym Rynku, a następnie wraz z Zofią Marchlewską – córką Juliana – wziął udział w zwiedzaniu okolicznościowej wystawy w Muzeum Kujawskim. Kulminacyjnym punktem uroczystości była akademicka zorganizowana w hali sportowej przy al. Chopina z udziałem członków rodziny Juliana Marchlewskiego (wspomnianej córki oraz wnuka Jana Fogelera), przedstawicieli Komitetu Centralnego PZPR, Piotra Pospiewa – dyrektora Instytutu Marksizmu-Leninizmu, ambasadorów ZSRR i NRD w Polsce. Referat poświęcony życiu i działalności Marchlewskiego wygłosił Ryszard Strzelecki. W trakcie przemówienia poinformował zebranych, że decyzją Rady Państwa Włocławek został odznaczony orderem Sztandaru Pracy I klasy. Na zakończenie pierwszej części uroczystości odśpiewano „Międzynarodówkę”. W ramach części artystycznej odbył się występ Państwowego Zespołu Pieśni i Tańca Śląsk. W uroczystości wzięło udział około 2 tys. osób²⁵.

Dzięki wsparciu Muzeum Kujawskiego przygotowywane były odczyty dotyczące historii Włocławka i Kujaw, w których poruszano m.in. następujące zagadnienia: „Włocławek w okresie X wieków”, „Zabytki architektury włocławskiej”, „Zabytki rzeźby i malarstwa we Włocławku”, „Stroje ludowe na Kujawach”. Należy również wspomnieć o imprezach kulturalnych (m.in. koncert Filharmonii Pomorskiej, występ zespołu pieśni i tańca „Młody Toruń”, wystawy: „Region Kujawski w plastyce”, „Sztuka Kujawska i jej twórcy w plastyce”), sportowych

²² Przykładem jest zebranie POP w Wojewódzkiej Spółdzielni Pracy „Przeładunek”. Za: APB, KM PZPR we Włocławku, sygn. X/48, Protokół z zebrania POP [PZPR] przy Wojewódzkiej Spółdzielni Pracy „Przeładunek” we Włocławku 23 V 1966 r., k. 1.

²³ APB, KM PZPR we Włocławku, sygn. X/47, Sprawozdanie z działalności ZMS przy Technikum Przemysłowo-Pedagogicznym za okres od 26 XI 1965 r. do 13V1966 r., k. 2.

²⁴ APB, KM PZPR we Włocławku, sygn. II/18, Ocena dotychczasowej realizacji obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego (w latach 1958-1966) we Włocławku. Załącznik do Protokołu Plenum KM [PZPR] z dnia 22 X 1966 r., k. 12; dw., *Młodzieżowe sesje popularno-naukowe o życiu i działalności Juliana Marchlewskiego*, „Gazeta Kujawska” z 2-3 IV 1966 r., s. 8.

²⁵ c, *Wielki dzień Włocławka*, „Gazeta Kujawska” z 16 V 1966 r., s. 1, 4.

i turystycznych (były to m.in. regaty wioślarskie „O srebrne wiosło Włocławka”, Sztafeta Tysiąclecia²⁶). Niektóre akcje i działania propagandowe dotyczyły *stricto* aktualnych wydarzeń politycznych: „Nie zabrakło też wystaw o charakterze propagującym umocnienie pokoju, a przede wszystkim doniosłe znaczenie miała wystawa na temat zbrodni hitlerowskich przypominająca, że zbrodni tych nigdy nie przebaczymy”²⁷.

Władze partyjne we Włocławku starały się odwoływać do zagadnień związanych z Tysiącleciem Państwa Polskiego także podczas obchodów Święta Odrodzenia. Komitet Miejski PZPR zalecał instytucjom odpowiedzialnym za propagandę zwrócenie uwagi na:

- rozwijanie naczelnej idei obchodów Tysiąclecia, że powstanie Polski Ludowej stanowi ukoronowanie historycznego rozwoju państwowości polskiej i uwieńczenie długotrwałych walk o wyzwolenie narodowe i społeczne,
- popularyzację dorobku władzy ludowej i osiągnięć budownictwa socjalistycznego we wszystkich dziedzinach życia oraz perspektyw i zadań 5-letniego planu rozwoju naszej gospodarki,
- jednoczenie wysiłków całego społeczeństwa wokół programu FJN gwarantującego suwerenność i wszechstronny rozwój kraju,
- podejmowanie w miarę potrzeby przekonującej polemiki z argumentami wrogiej propagandy²⁸.

W zakładach pracy odbywały się spotkania w celu uczczenia Święta Odrodzenia. We włocławskim oddziale Narodowego Banku Polskiego w dniu 18 lipca został powołany komitet obchodów²⁹. Następnego dnia organizacja partyjna PZPR przygotowała zabranie otwarte, w trakcie którego jeden z działaczy partyjnych wygłosił referat na temat znaczenia manifestu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego dla najnowszej historii Polski³⁰.

²⁶ APB, KM PZPR we Włocławku, sygn. II/18, Ocena dotychczasowej realizacji obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego (w latach 1958–1966) we Włocławku. Załącznik do Protokołu Plenum KM [PZPR] z dnia 22 X 1966 r., k. 12–13.

²⁷ APB, KM PZPR we Włocławku, sygn. II/18, Ocena dotychczasowej realizacji obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego (w latach 1958–1966) we Włocławku. Załącznik do Protokołu Plenum KM [PZPR] z dnia 22 X 1966 r., k. 13.

²⁸ APT OW, MK FJN we Włocławku, sygn. 521/12, List KM PZPR w sprawie obchodów XXII rocznicy Święta Odrodzenia 22 VII 1966 r., k. 1.

²⁹ APB, KM PZPR we Włocławku, sygn. X/47, Protokół posiedzenia Egzekutywy Podstawowej Organizacji Partyjnej [PZPR] przy Narodowym Banku Polskim Oddział we Włocławku z 18 VII 1966 r., k. 1.

³⁰ APB, KM PZPR we Włocławku, sygn. X/47, Protokół zebrania otwartego Podstawowej Organizacji Partyjnej [PZPR] przy Narodowym Banku Polskim Oddział we Włocławku z 19 VII 1966 r.

21 lipca w sali Prezydium MRN zorganizowano uroczystość, podczas której wręczono odznaczenia państwowe osobom „zasłużonym dla rozwoju miasta”, a we włocławskiej hali sportowej odbył się koncert orkiestry Filharmonii Pomorskiej³¹.

Podczas różnych wydarzeń organizowanych przez PZPR czy oficjalnie funkcjonujące organizacje społeczne podejmowana była krytyka działań Episkopatu Polski. Podczas zebrania Podstawowej Organizacji Partyjnej PZPR przy Prezydium MRN w maju 1966 r. wygłoszony został referat „Dwa Milenia”, w którym negatywnie oceniono postępowanie władz kościelnych związane z obchodami uroczystości milenijnych:

Kościół jest realizatorem polityki Watykanu, pragnie być państwem w państwie. Usiłuje supremować nad władzą państwową. Wymownym tego dowodem jest orędzie biskupów polskich do biskupów niemieckich, jak również zaproszenie poza władzami państwowymi przez kardynała Wyszyńskiego – Papieża oraz różnych dostojników kościelnych z obcych państw na uroczystości milenijne do Częstochowy. Stanowisko kościoła spotkało się ze słuszną i stanowczą odprawą Rządu PRL, jak i potępieniem obozu postępu w naszym kraju³².

W trakcie zebrania otwartego organizacji partyjnej przy Szkole Podstawowej nr 12 jeden z uczestników dyskusji stwierdził, że Kościół w Polsce nie ma prawa wypowiadać się w imieniu narodu bez uzgodnienia stanowiska z rządem³³. W podobnym tonie przemawiali członkowie PZPR w innych zakładach pracy³⁴. Kardynałowi Stefanowi Wyszyńskiemu zarzucano dążenie do walki z ustrojem socjalistycznym w Polsce, krytykę aktualnego rządu PRL³⁵. Negatywnie do stanowiska biskupów odnieśli się członkowie włocławskiego oddziału Związku Bojowników o Wolność i Demokrację³⁶. W rezolucji przyjętej podczas zebrania w dniu 3 kwietnia stwierdzili:

My, członkowie ZBOWiD, byli więźniowie obozów koncentracyjnych oraz uczestnicy walk z hitleryzmem, popieramy stanowisko Rządu Polskiej Rzeczy-

³¹ *Obchody Święta Odrodzenia w powiecie włocławskim*, „Gazeta Kujawska” z 22 VII 1966 r., s. 8.

³² APB, KM PZPR we Włocławku, sygn. X/47, Protokół z zebrania ogólnego POP przy Prezydium MRN we Włocławku z dnia 20 V 1966 r., k. 1.

³³ APB, KM PZPR we Włocławku, sygn. X/47, Protokół z zebrania POP [PZPR] przy Szkole Podstawowej nr 12 we Włocławku z 19 I 1966 r.

³⁴ APB, KM PZPR we Włocławku, sygn. X/49, Protokół z zebrania partyjnego na Zakładzie Porcelany Stołowej we Włocławku z 21 I 1966 r.

³⁵ APB, KM PZPR we Włocławku, sygn. X/47, Protokół z zebrania Podstawowej Organizacji Partyjnej [PZPR] przy TPP, ZSZ [Zasadniczej Szkole Zawodowej] nr 1 i SN [Studium Nauczycielskim] we Włocławku z 22 VI 1966 r., k. 1; Protokół z zebrania POP przy TPP, ZSZ nr 1 i SN z 24 II 1966 r., k. 2.

³⁶ a, *Członkowie ZBoWiD nie zapomną...*, „Gazeta Kujawska” z 7 IV 1966 r., s. 6.

*pospolitej Ludowej, który zdecydowanie wyklucza dyskusję na temat naszych granic opartych na Odrze, Nysie i Bałtyku. Przeciwstawiamy się zdecydowanie poglądom zawartym w orędziu biskupów polskich i dalszym wyjaśnieniu. My pamiętający obozy koncentracyjne – nie zapomnimy i nie przebaczymy*³⁷.

Propaganda kierowana do dzieci i młodzieży w związku z obchodami Tysiąclecia Państwa Polskiego nie ograniczała się tylko do zajęć szkolnych. W okresie wakacji instytucje oświaty i zakłady pracy organizowały różne formy wypoczynku: kolonie, półkolonie, wczasy w mieście oraz obozy wędrowne w ramach tzw. akcji letniej. Miejskie władze partyjne kontroli poddały plany pracy placówek i – jak stwierdziły – wszystkie plany uwzględniały przedstawienie uczestnikom kolonii takich zagadnień, jak m.in.: Tysiąclecie Państwa Polskiego, Ziemia Północna i Zachodnia, region w okresie Tysiąclecia. Wyrażano także zadowolenie z realizacji przygotowanych założeń³⁸. Warto także wspomnieć o angażowaniu uczestników kolonii do prac społecznych dla uczczenia Tysiąclecia Państwa Polskiego:

*Na hasło „Czynem uczymy ostatni rok 1000-lecia P. P.” młodzież na placówkach podjęła zobowiązania w granicach 8-miu godzin w ciągu turnusu na pomoc przy żniwach, porządkowaniu obiektu szkolnego, pielęgnacji zieleńcy [!], naprawy sprzętu kolonijnego itp*³⁹.

Organizatorzy wypoczynku letniego przywiązywali dużą wagę do propagowania laicyzacji. W każdą niedzielę pomiędzy godzinami 9.00 a 12.00 zapewniane były dzieciom i młodzieży różne rozrywki, takie jak np.: wycieczki autokarowe, występy iluzjonisty, zawody w piłce ręcznej, pogadanki na temat rozwoju techniki i osiągnięć ludzkości, zabawy taneczne. W sprawozdaniu z „akcji letniej” zauważono, że „[n]a placówkach kolonijnych nie było zewnętrznych przejawów dekoracji ścian dewocjonaliami ani wystąpień fideistycznych. Dzieci nie domagały się zwolnień w niedzielę”⁴⁰.

Główne uroczystości kościelne z okazji tysięcznej rocznicy Chrztu Polski odbyły się we Włocławku w dniach 8-9 października 1966 roku. Pierwotnie termin był ustalony na 14-15 maja, jednak w związku z zaplanowanymi przez władze państwowe obchodami setnej rocznicy urodzin Juliana Marchlewskiego został przesunięty na październik (w połowie maja odbyły się

³⁷ APT OW, Związek Bojowników o Wolność i Demokrację Oddział we Włocławku, sygn. 441/8, Rezolucja [podjęta na zebraniu oddziału 3 IV 1966 r.].

³⁸ APB, KM PZPR we Włocławku, sygn. IV/82, Informacja o przebiegu akcji Lato 1966 r. Załącznik do Protokołu Nr 30 z dn. 21 IX 1966 r. z posiedzenia Egzekutywy KM PZPR we Włocławku, k. 1.

³⁹ Tamże, k. 2.

⁴⁰ Tamże.

natomiast diecezjalne uroczystości w Kaliszu)⁴¹. Na początku października w parafiach wrocławskich zorganizowane zostały tygodniowe rekolekcje, a w dniach 4-6 października odbyło się udzielenie sakramentu bierzmowania młodzieży⁴². 8 października o 18.00 we wrocławskiej katedrze odbyła się uroczysta Msza Święta pod przewodnictwem arcybiskupa wrocławskiego Bolesława Kominka, z udziałem prymasa Polski i około 40 członków Episkopatu Polski. Zgromadzonych w świątyni uroczystość powitał biskup Antoni Pawłowski, a homilię wygłosił kard. Stefan Wyszyński⁴³. Wieczorem rozpoczęło się w katedrze czuwanie modlitewne trwające do rana następnego dnia. 9 października celebrowano uroczystą Mszę Świętą w plenerze, na placu katedralnym; przewodniczył jej arcybiskup poznański Antoni Baraniak. Słowo Boże wygłosił do zgromadzonych wiernych prymas Polski. Na zakończenie celebracji biskup Pawłowski przekazał relikwie św. Pięciu Braci Męczenników biskupowi gorzowskiemu Wilhelmowi Plucie⁴⁴. Po południu w katedrze odbyła się sesja naukowa, w trakcie której przedstawiony został wkład diecezji wrocławskiej w życie Kościoła i narodu polskiego oraz omówione zostały działania duszpasterskie w diecezji⁴⁵.

Działania władz partyjnych podejmowane w celu odciążenia mieszkańców miasta od udziału w uroczystościach kościelnych często nie przynosiły założonych rezultatów. Przykładowo członkowie Podstawowej Organizacji Partyjnej przy Prezydium MRN nie byli zadowoleni z postawy pracowników tej instytucji podczas wizyty prymasa Polski we Wrocławku:

W dniu 8 X 1966 r. zostało zorganizowane zebranie otwarte na temat XXIII rocznicy powstania Ludowego Wojska Polskiego i znów o dziwo na zebranie

⁴¹ Z. Gmurczyk, *Kościół wrocławski w rzeczywistości PRL-u za czasów biskupa Antoniego Pawłowskiego (1953–1968)*, Wrocław 2015, s. 373; K. Grzesiak, *Relacje państwo–Kościół katolicki na terenie diecezji wrocławskiej w latach 1945–1989*, Toruń 2009, s. 612.

⁴² *Przebieg uroczystości milenijnych*, KDW 1966, nr 11–12, s. 246–252.

⁴³ Według relacji świadków powitanie prymasa Polski przez wiernych przed katedrą odbyło się bez większych zakłóceń. Pojedyncze gwizdy wyrażające dezaprobatę wobec kard. Wyszyńskiego były ledwie słyszalne. Za: Z. Gmurczyk, *Kościół wrocławski...*, s. 378–379.

⁴⁴ W diecezji wrocławskiej miejscem kultu oraz lokalizacji relikwii św. Pięciu Braci Męczenników: Benedykta, Jana, Mateusza, Izaaka i Krystyna, był Kazimierz Biskupi. W związku z obchodami 960-lecia męczeńskiej śmierci św. Pięciu Braci biskup Pawłowski zorganizował przeprowadzenie badań naukowych dotyczących historii Pięciu Braci Męczenników. Z badań wynikało, że miejscem eremu oraz męczeńskiej śmierci był Międzyrzecz znajdujący się w diecezji gorzowskiej. Pomimo przeniesienia relikwii kult Pięciu Braci Męczenników w Kazimierzu Biskupim nadal się rozwijał. Za: Z. Gmurczyk, *Kościół wrocławski...*, s. 334–335.

⁴⁵ Tamże, s. 377–383; T. Purtak, *Wielkie dni diecezji wrocławskiej*, „Słowo Powszechne” 1966, nr 242, s. 1–2.

*przybyło 50% naszej załogi, a reszta prawdopodobnie poszła witać prymasa Wyszyńskiego*⁴⁶.

Oceny przebiegu obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego we Włocławku w całym okresie lat 1958–1966 dokonano podczas posiedzenia plenarnego Komitetu Miejskiego PZPR. W sprawozdaniu władze wspomniały o pomnikach i tablicach, które zostały odsłonięte w tym okresie: pomnikowi „wdzięczności”, pomnikowi oraz tablicy ku czci Juliana Marchlewskiego, tablicy upamiętniającej ofiary zbrodni hitlerowskich oraz obelisku powstałym przy ulicy Jana Kilińskiego w miejscu, w którym mieścił się klub im. Tadeusza Rechniewskiego⁴⁷. Zostały oddane do użytku dwie szkoły „tysiąclatki”: przy ul. Leśnej i przy ul. Janka Krasickiego⁴⁸. Władze podkreślały, że na dzień 22 lipca 1966 r. Włocławek zajmował pierwsze miejsce wśród miast w województwie pod względem realizacji czynów społecznych (75 procent rocznych planów)⁴⁹.

Na konferencji miejskiej PZPR w listopadzie 1966 r. dyrektor Zakładów Fajansu Aleksander Majewski stwierdził, że w związku z obchodami Tysiąclecia Państwa Polskiego, X wieków Włocławka oraz setnej rocznicy urodzin Juliana Marchlewskiego można było zaobserwować „znaczne ożywienie działalności polityczno-społecznej na odcinku realizacji czynów społecznych oraz działalności gospodarczej”⁵⁰. Jego zdaniem władze państwowe wysoko oceniły starania władz miasta, gdyż Włocławek otrzymał Order Sztandaru Pracy I klasy⁵¹. W dalszej części swojego wystąpienia przyznał jednak, że Zakłady Fajansu po raz pierwszy od 10 lat nie wykonają w całości zadań produkcyjnych na 1966 rok⁵². Wypowiedzi innych uczestników konferencji wskazywały na liczne problemy ekonomiczne, które dotyczyły mieszkańców miasta. Jedna z delegatek krytycznie wyrażała się na temat systemu zaopatrzenia miasta w artykuły spożywcze – mięso i wędliny. Jak stwierdziła, „wielu zainteresowanych obciąża odpowiedzialnością za powyższe nie administrację, lecz władzę ludową”⁵³. Inny

⁴⁶ APB, KM PZPR we Włocławku, sygn. X/47, Protokół ogólnego zebrania POP [PZPR] przy Prezydium MRN we Włocławku dnia 28 X 1966 r., k. 7.

⁴⁷ APB, KM PZPR we Włocławku, sygn. II/18, Ocena dotychczasowej realizacji obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego (w latach 1958–1966) we Włocławku. Załącznik do Protokołu Plenum KM [PZPR] z dnia 22 X 1966 r., k. 17.

⁴⁸ Tamże, k. 6–7.

⁴⁹ Tamże, k. 5.

⁵⁰ APB, KM PZPR we Włocławku, sygn. I/13, Protokół z obrad XII Konferencji Miejskiej PZPR odbytej we Włocławku w dniu 26 XII 1966 r., k. 7–8.

⁵¹ Tamże.

⁵² Tamże.

⁵³ Tamże, k. 8–9.

uczestnik dyskusji również z dezaprobatą wypowiadał się o zaopatrzeniu sklepów, ponadto zauważył, że walka z marnotrawstwem w życiu gospodarczym jest niewystarczająca⁵⁴.

W analizie problemów oddziaływania na społeczeństwo władze partyjne przyznawały, że działania mające na celu laicyzację społeczeństwa są niewystarczające i napotykają na opór ze strony włocławskiego duchowieństwa. Jak stwierdzano:

[...] istnieją we Włocławku konflikty ideowe wynikające z faktu ścierania się ideologii marksistowskiej z katolicką. Z jednej strony miasto posiada bardzo zaangażowaną ideowo i politycznie liczną organizację partyjną, z drugiej zaś obserwuje się działalność kurii biskupiej i skupionej wokół niej dewoterii. Sytuacja ta nie pozostaje bez wpływu na kierunek działalności wychowawczej zarówno w szkołach, jak i w zakładach pracy. Problem laicyzacji życia w mieście nie zawsze dostatecznie towarzyszy wszystkim poczynaniom wychowawczym w organizacjach politycznych, społecznych i oświatowo-kulturalnych⁵⁵.

Podczas posiedzenia egzekutywy Komitetu Miejskiego PZPR w dniu 12 października – a więc kilka dni po głównych uroczystościach milenijnych z udziałem prymasa Polski – I sekretarz KM PZPR Kazimierz Bieniecki postulował podjęcie przez władze partyjne opracowanie planu działań propagandowych, które stanowiłyby dla mieszkańców Włocławka kontrpropozycję wobec świąt kościelnych⁵⁶. Inny z uczestników posiedzenia zwrócił uwagę na konieczność zorganizowania bardziej uroczystej oprawy pogrzebów świeckich:

Należy, moim zdaniem, powołać stanowisko urzędnika, który w imieniu rodziny czy znajomych powiedziałby kilka słów o zmarłym – pożegnał go. Tą [!] sprawę winny rozwiązać nasze władze. Nie może być pogrzeb szeregowego ateisty posmiewiskiem dla dewotek oraz powinna być nadana powaga chwili. Wielu ludzi dla właściwej oprawy godzi się na udział księdza w uroczystości pogrzebowej, nie występuje to w wielu wypadkach z wierzeń religijnych⁵⁷.

Jak wynika z przedstawionej analizy, akcje propagandowe podejmowane w 1966 r. przez władze partyjne i miejskie w związku z obchodami Tysiąclecia Państwa Polskiego we Włocławku były realizowane z dużym rozmachem i skierowane zostały do wszystkich grup społecznych. W przekazie kierowanym do mieszkańców miasta podkreślano znaczenie zmian politycznych, jakie miały miejsce

⁵⁴ Tamże, k. 11–12.

⁵⁵ APB, KM PZPR we Włocławku, sygn. II/18, Niektóre wybrane problemy wychowania społecznego we Włocławku. Załącznik do Protokołu Nr 2 Plenarnych obrad KM [PZPR] w dniu 21XII 1966 r., k. 8.

⁵⁶ APB, KM PZPR we Włocławku, sygn. IV/83, Protokół z posiedzenia Egzekutywy KM PZPR We Włocławku w dniu 12 X1966 r., k. 4.

⁵⁷ Tamże.

w okresie PRL, krytykowano działania podejmowane przez polskich biskupów, wiele uwagi poświęcono postaci Juliana Marchlewskiego, który we Włocławku spędził pierwsze lata swego życia. Władzom nie udało się jednak odciągnąć włocławian od udziału w uroczystościach organizowanych przez Kościół katolicki ani przysłonić problemów, z jakimi zmagali się codziennie mieszkańcy miasta.

Słowa kluczowe: *Tysiąclecie Państwa Polskiego, propaganda, Włocławek, PZPR, Kościół katolicki, kardynał Stefan Wyszyński, Ryszard Strzelecki, Julian Marchlewski, Sztafeta Tysiąclecia, akcja letnia, laicyzacja, chrzest Polski.*

Summary

The celebration of the Millennium of the Polish State in Włocławek in 1966

In 1966 the communist authorities of PRL (People's Republic of Poland) organized a lot of events to celebrate one thousand years of existence of the Polish State. The main aim of the government was to deepen the process of secularization of the Polish society. In Włocławek the most important events took place in April and May. On 14th May the representatives of the Central Committee of PZPR (Polish United Workers' Party) came to the city to celebrate the memory of Julian Marchlewski – one of the leader of Polish communist movement, who was born in Włocławek in 1866. There were also great celebrations on 1st May (Labor Day) and on 22nd July (the celebration of the beginning of the period of communist rule in Poland – on 22nd July 1944 the Polish Committee of National Liberation published its manifesto). The efforts of the local authorities of PZPR did not get the expected results – the religion had still a profound influence on the citizens. In Włocławek thousands of people took part in the ceremony organized by the Catholic Church to commemorate the 1000th anniversary of the Baptism of Poland.

Keywords: *the Millennium of the Polish State, propaganda, Włocławek, PZPR (Polish United Workers' Party), the Catholic Church, Julian Marchlewski, cardinal Stefan Wyszyński, Ryszard Strzelecki, "The Relay of the Millennium", "The summer action", secularization, the Baptism of Poland*

Bibliografia

Źródła archiwalne

- Archiwum Państwowe w Bydgoszczy
Komitet Miejski Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej 1949–1975
Archiwum Powiatowe w Toruniu Oddział we Włocławku
Miejski Komitet Frontu Jedności Narodu we Włocławku 1958–1969
Prezydium Miejskiej Rady Narodowej we Włocławku 1950–1973
Związek Bojowników o Wolność i Demokrację Oddział we Włocławku 1945–1975

Opracowania

- Gmurczyk Z., *Kościół włocławski w rzeczywistości PRL-u za czasów biskupa Antoniego Pawłowskiego (1953–1968)*, Włocławek 2015.
- Grzesiak K., *Relacje państwo–Kościół katolicki na terenie diecezji włocławskiej w latach 1945–1989*, Toruń 2009.
- Kowalewska A., Krut-Horonziak O., *Ulice i pomniki starego Włocławka*, Włocławek 2004.
- Kozłowski R., *„Czerwony” Włocławek. Mity a rzeczywistość*, Włocławek 2000.
- Marek Ł., Bortlik-Dźwierzyńska M., *Za Marksem bez Boga. Laicyzacja życia społecznego w Polsce w latach 1945–1989*, Katowice 2014.
- Włocławski słownik biograficzny*, t. 1, 6, red. S. Kunikowski, Włocławek 2004, 2011.
- Ziółkowski B., *Włocławek. Kalendarium dziejów miasta*, Włocławek 2003.
- Zaryn J., *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944–1989)*, Warszawa 2003